

Monumentnummer*: 531150

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 22 februari 2010
Kadaster deel/nr 82914/101

Woonplaats* Valkenburg
Gemeente* Katwijk
Provincie* Zuid-Holland

Locatiennaam Valkenburg
Locatieomschrijving Op terrein van vliegveld Valkenburg

Kadastrale gemeente* Valkenburg Zuid-Holland
Sectie* A
Kadastraal object*
Appartement aanduiding
Grondperceel 4337

Omschrijving**

Inleiding

Lichte LUCHTAFWEERSTELLING bestaande uit 18 werken, ten zuiden van Katwijk (FLAK-stelling; Bureau Registratie Verdedigingswerken Valkenburg, stelling C, tekening 407 I), door de Duitse bezetter gebouwd en te dateren vanaf eind 1941 tot en met zomer 1942, gesitueerd aan de zuidoostzijde van het voormalige vliegveld Valkenburg in een drassig, in 1990-1991 aangeplant, rabattenbos. De FLAK-stelling is door de Luftwaffe na de verovering van het vliegveld Valkenburg (mei 1940) gebouwd ter bescherming van het veroverde vliegveld. Typologisch en organisatorisch zijn de bunkers te scharen onder de bunkerserie zoals die door het "Luftgaukommando Holland" werden gebruikt voor de verdediging van de kust: Küver-bunkers, m.n. manschappenbunkers van de 400 serie. Bescherming en uitbouw van luchthavens en bewaking van de aanvliegroutes naar Duitse doelen was aanvankelijk het voornaamste oogmerk van de Luftwaffe. De voltooiing van vliegveld Valkenburg - als spil in de organisatie van aanvallen op Engeland - viel onder dit doel.

Vanaf maart 1941 werd de samenwerking tussen de drie verschillende strijdmachtonderdelen sterker gecoördineerd. Vanaf december werkte men aan de "Neue Westwall", waardoor een door de inval in Rusland dreigende tweefrontenoorlog moest worden voorkomen. Gezien het vóórkomen van Küver-bunkers in de stelling speelde deze reeds een rol in de Neue Westwall. Vanaf 13 augustus 1942 zijn eerste plannen gedocumenteerd voor de versterking van de "Atlantikwall", de opvolger van de genoemde Neue Westwall, die

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

uiteindelijk van de Golf van Biskaje tot Noorwegen zou lopen.

Schakels in de Atlantikwall waren de zgn. Stützpunktgruppen. De lichte luchtafweerstelling maakt deel uit van de Stützpunktgruppe Katwijk, één van aanvankelijk (1942) zeven Stützpunktgruppen in Nederland - een aantal dat in 1944 was opgelopen tot twaalf. De Stützpunktgruppe Katwijk bestond uit een zeefront, een landfront en luchtverdediging. Het terrein besloeg ongeveer 10 bij 5 kilometer en omvatte o.a. vliegveld Valkenburg, twee kustbatterijen en een zware luchtafweerbatterij. Vliegveld Valkenburg werd in de herfst van 1942 geïncorporeerd in de Stützpunktgruppe Katwijk en daarmee in de verdedigingsstructuur van de Atlantikwall. Zo werd de vorm van deze Stützpunktgruppe mede bepaald door het enigszins landinwaarts gelegen vliegveld. De bestaande verdedigingsclusters voor het vliegveld die de Luftwaffe had aangelegd, werden opgenomen in de Stützpunktgruppe.

De toenemende dreiging van een Britse luchtaanval leidde tot het onklaar maken van landingsgebieden tussen zee- en landfronten om vijandelijke landingen te voorkomen. Een overeenkomstig bevel was op 22 maart 1944 door generaalveldmaarschalk Rommel gegeven. Het belang van vliegveld Valkenburg voor de Luftwaffe was sinds 1943 al gering en werd hierdoor feitelijk verwaarloosbaar. Vanaf april 1945 kreeg het vliegveld een nieuwe bestemming als afwerplocatie voor voedselpakketten in de operatie Manna.

In diverse opzichten voldeed de lichte Flak-stelling niet aan de voorschriften zoals die vanaf september 1942 uitgingen, bijvoorbeeld de muurdikten (feldmässiger Ausbau FA en verstärkt feldmässiger Ausbau VF), de open opstelling van geschut en het niet verdiept aanleggen van ingangen om het binnenlopen van olie uit brandbommen te voorkomen. In 1943 dienden bestaande, niet aan de richtlijn voldoende opstellingen te worden gemoderniseerd ("Richtlinien für den ständigen Ausbau von Flakstellungen" d.d. 17 april 1942). Anderzijds werd tegelijk gewezen op het belang van talrijke Flak-stellingen.

Werken van de Luftwaffe zijn in Nederland relatief schaars doordat de marine de overhand had. De lichtere bouwwerken (FA en VF) zijn nog onvolledig geïnventariseerd en bovendien kwetsbaarder dan de zware, betonnen werken. De Flakstellingen van de Luftwaffe ten tijde van de Neue Westwall onderscheiden zich van de marine Flak-stellingen doordat zij steeds boven op een verblijfsbunker (Unterstand) zijn gebouwd, in plaats van ernaast. Dat geldt ook voor deze Flak-stelling. Bovenbouw (bedding) en onderbouw sloten daarbij niet altijd naadloos op elkaar aan. De open beddingen zijn vierhoekig (in dit geval) of achthoekig, in plaats van rond- of achthoekig bij de marine.

Het in de FLAK-beddingen behorende geschut is niet bewaard. Ook de uitmonstering met potkachels, telecommunicatieapparatuur en andere inrichting is niet bewaard. Wel zijn in diverse bunkers oorspronkelijke deuren en raamkozijnen behouden. Mogelijk zijn achter aftimmeringen gehele vensters bewaard.

De bescherming strekt zich uit over de gehele onroerende zaken: exterieur en interieur.

Omschrijving

De FLAK-stelling bestaat uit 18 werken, waaronder een loopgraaf. De werken met BRV-nrs. C4 en C5 zijn in het westen van de cluster gelegen. De overige schuilplaatsen, gedeeltelijk met open beddingen, en opslagruimten, met BRV-nrs. C6-C14 liggen op enige afstand ten oosten daarvan; zij zijn in een opvallende kring gegroepeerd en onderling verbonden door een loopgraaf. De meeste werken zijn afgedekt met aarde, waardoor een cluster van kleine heuvels in het (vroeger open) vlakke terrein ligt. Behalve de gelijkvloerse toegangen, zijn van buiten de licht/vluchtkokers en schoorstenen waarneembaar en de open beddingen, waar aanwezig. In de aanleg in kringvorm gaan de scherfmuren over in de loopgraafmuren en zij zijn geheel aangeaard in de heuvels.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De bunkers met slaap- en woonruimte zijn deels in VF uitvoering (verstärkt feldmässiger Bau, schervrij, maar niet bestand tegen voltreffers) voor de verblijfruimte, deels in FA uitvoering (feldmässiger Ausbau) voor de slaapruijnte. Veel ruimten zijn gestuukt. De schermuren zijn overwegend van betonnen vormstenen, in sommige gevallen van metselsteen.

C4: grote manschappenbunker met slaap- en woonruimte (12 personen) en (geheel overwoekerde) open bedding. De in een kunstmatige heuvel gelegen bunker is op maaiveldhoogte toegankelijk tussen twee lange schermuren van betonnen vormstenen. Een deur biedt toegang tot een gang, rechts daarnaast een open trapopgang naar de bedding. Vanuit de gang aan de linkerkzijde toegang tot de gestuukte woonruimte met kachelaansluiting, plafond voorzien van houten latten ten behoeve van bevestigingspunten en een licht/luchtkoker. Vanuit de gang bereikbaar een achter de verblijfruimte gelegen slaapruijnte in VF uitvoering (12 personen) van ongepleisterd beton met aansluiting voor luchtzuivering (twee kanalen) en halfronde kalkstenen vluchtkoker met klimbeugels. Aan het einde van de gang een halfronde vluchtkoker. Voor in de gang ter hoogte van de woonruimte een uitsparing in de muur voor een kabelverdeler en zekering (niet bewaard). (X088923/Y464163)

Ten noordwesten van C4: een in de bodem verzonken waterreservoir van grindbeton. (X088909/Y464176)

Ten noordwesten van C4: en het waterreservoir: een Ringstand of Tobruk, achthoekig, pleisterresten aan de buitenzijde, de toegang met een trap aan de zijde van C4 geheel door aarde bedekt, boven de toegang een opstaande rand voor camouflage met aarde. (X88898/Y464180)

Ten zuidoosten van C4: enkelvoudig latrinegebouwtje van gestuukt metselwerk op een betonnen plaat en met een betonnen plat dak. (X088933/Y464148)

C5: bunker, oorspronkelijk garage, met twee toegangen geflankeerd door aangeaarde schermuren van betonnen vormsteen. De beide voorheen brede, tegenover elkaar gelegen toegangen, die de bunker als garage bruikbaar maken, zijn in een latere fase (mogelijk nog in WO II) versmald tot deuren en relatief dunne muren. In de bunker zijn twee ruime uitsparingen in de muren gelaten. Op het dak boven de toegangen staan opstaande randen ten behoeve van aardcamouflage op het dak. (X088957/Y464152)

De in een kring gegroepeerde objecten volgen kloksgewijs, beginnend bij de westelijke ingang van de loopgraaf.

LOOPGRAAF van betonnen vormstenen, oplopend in hoogte tot schouderhoogte en bij de ingangen naar bunkers in sommige gevallen tot boven deurhoogte. De loopgraaf heeft vier uitgangen naar het omringende terrein. Kleine ijzeren beugels boven in de muren dienden om de loopgraven met camouflage netten te overspannen. De muren van de loopgraaf doen tevens dienst als schermuren bij de bunkeringangen. (begin loopgraaf X089135/Y464092)

C7: manschappenbunker, met een slaap- en een woonruimte (6 personen) links van een gang gelegen, indeling en wanddikten zoals C4 maar kleiner en zonder trap en bedding, en zonder vluchtkoker aan het einde van de gang. (X089140/Y464103)

C12: bakstenen provisieruimte, gestuukte binnenruimte met haken in het plafond, kozijn met duimen bewaard, bijbehorende houten deur voorzien van plaatstaal en drie gehengen (ligt in de ruimte). Voor de ingang staat over de hele breedte een gemetselde, bepleisterde schermmuur die via het betonnen platte dak verbonden is met de provisieruimte. (X089148/Y464117)

C6: grote manschappenbunker met open bedding. De bunker heeft een slaap- en een woonruimte (12 personen) links van een gang, buiten rechts van de originele deur een trapopgang naar een open bedding. (X089131/Y464120)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

C14: manschappenbunker en bergplaats en gang met aan de uiteinden twee ingangen, aan de zuidzijde één woon- en één slaapruijnte met elk een raam en licht/vluchtkoker. De ruimten zijn toegankelijk vanuit de gang, aan de andere zijde van de gang twee kleine berg ruimten elk toegankelijk via eigen deur vanuit de gang. De bakstenen scherfmuren zijn deels ingestort. (X089142/Y464140)

C13: manschappenbunker met twee ingangen daartussen een gestuukte ruimte/gang, aan de zuidzijde één ruimte, die minder lang is dan de gang, waardoor de bunker een T-vorm heeft. Twee schoorstenen steken uit het bunkerdak/de heuvel. De beide toegangen zijn beveiligd door geknikte, betonnen scherfmuren. (X089166/Y464129)

Ten noordoosten van C13: in een weiland een blok van drie gemetselde latrines met betonnen lessenaardak en bodemplaat

C11: direct naast de provisieruimte C12 gelegen, manschappenbunker met twee ingangen, gang, ruimten aan de zuidzijde met aan de zuidzijde twee licht/vluchtkokers. (X89155/Y464105)

C10: manschappenbunker met open bedding. De bunker heeft een slaap- en een woonruimte links van een gang, als C6 met buiten rechts een verweerde trapopgang naar een groot dak met overblijfselen van een open bedding. (X089180/Y464094)

Ten oosten van C10: in het weiland een waterreservoir. (X089235/Y464093)

Ten oosten van C10: een Ringstand of Tobruk, op enige afstand ten zuidoosten van het waterreservoir in het weiland gelegen, overeenkomstig de Tobruk nr. C4. (X089287/464076)

C9: manschappenbunker met slaap- en woonruimte (6 personen) links van een gang, vanuit de woonruimte een raam naar de gang. Houten deur voorzien van plaatstaal bewaard.

C8: manschappenbunker met bedding. De bunker heeft een slaap- en een woonruimte (12 personen) links van de gang; de woonruimte is gestuukt en voorzien van twee ramen aan de voorzijde. Rechts buiten is een trapopgang ten behoeve van een open bedding. (X089151/464093)

Waardering

De LUCHTAFWEERSTELLING is van algemeen belang - vanwege cultuurhistorische waarde als voorbeeld van een voor de militairhistorie belangrijke ontwikkelingsfase van de Duitse kustverdediging en de wijzigingen die zich daarbij voordeden, waardoor een Flak-stelling van de Luftwaffe uit de Neue Westwall is opgenomen in de Atlantikwall, hetgeen vrij zeldzaam is; - vanwege ensemblewaarde als onderdeel van het grotere geheel van de Atlantikwall en de Stützpunktgruppe Katwijk, een cluster binnen de Duitse Atlantikwall; - als relatief gaaf behouden stelling voor licht afweergeschut van de Luftwaffe, waarbij de onderlinge functionele relaties van de diverse gebouwen, de strategische opbouw binnen de stelling en de camouflagetechniek duidelijk wordt; - vanwege de herkenbaarheid als Flak-stelling; - vanwege ensemblewaarde als onderdeel van het grotere geheel van de Atlantikwall en de Stützpunktgruppe Katwijk, een cluster binnen de Duitse Atlantikwall; - vanwege de situering nabij de tankgracht (RM) als onderdeel van het landfront in de Atlantikwall.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument